

ÜHEST VADJA RAHVALAULUST

Prof., filoloogiateaduste doktor P. Ariste

Soome-ugri keelte kateeder

Viimased vadjalased on olnud tuntud oma rahvalaulude rikkuselt. Isegi veel siis, kui vadja keele oskajaid leidis kõigest sadakond vanakest, oli nende hulgas häid laulude oskajaid, nagu Matjo Gerasimova Jõepära külast, kes peale pulma- ja lüüriliste laulude mäletas ka rea eepilisi laule. Nagu on selgunud spetsiaaluurimisest, on vadjalastel peale isurite ja eestlastega ühiste laulude olnud ka selliseid, mis olid loodud nende eneste hulgas ja olid omased vaid neile enestele.¹ Et vadjalased on olnud laulurikas rahvas, siis on otse ootuspärane, et esimene vadja tekstikujuline keelenäide on rahvalaul, mis XVIII sajandi teisel poolel pandi kirja ning avaldati trükis narvalase Fr. L. Trefurti poolt.

Narva Jaani kirikus oli a. 1765 kuni 1777 abiõpetajaks ja a. 1777 kuni 1798 pastor ordinariuseks Friedrich Ludolph Trefurt. Tema elust ja tegevusest teame trükitud allikate² järgi ainult nõnda palju, et ta oli sündinud Peterburis ja on koostanud rea vaimuliku sisuga brošüüre. Soome-ugri keeleteaduses ja etnograafias on aga tema nimi jäädvustatud, sest oma ametireisidel praeguse Leningradi oblasti lääneosas ehk tollaegsel Lääne-Ingerimaal on ta vadjalased teadusele uuesti avastanud ning pannud kirja mitmesuguseid vadja kombeid ja uskumusi, keelenäiteid, ühe rahvalaulu ja huvitava etnograafilise kirjelduse tollaegsete vadjalaste kaasajast. Trefurti kirjanepäevik on vanimad usaldusväärsed andmed, mida seni tunneme vadjalaste elu-olu kohta. Tartu justiitsbürgermeister Fr. K. Gadebuschi teose „Versuche in der livländischen Geschichtskunde und Rechtsgelehrsamkeit” esimese köite viiendas vihikus³ on Trefurt kogutud materjali põhjal avaldanud äärmiselt tähtsa kirjutise „Tšuudidest”

¹ V. Salminen, Tutkimus vatjalaisten runojen alkuperästä, Helsinki 1929.

² J. F. Recke — K. E. Napiersky, Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexicon der Provinzen Livland, Esthland- und Kurland IV, Mitau 1832, lk. 395; C. H. Busch, Ergänzungen der Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der Ev.-Luth. Gemeinden in Russland I, St.-Petersburg—Leipzig 1867, lk. 69.

³ Riga 1783.

(„Von den Tschuden“). Vadjalasi nimetab ta tšuudideks venelaste järgi, kes tänapäeva vadjalaste kohta tarvitavad kollektiivnimetust *чудь* ja üksiku isiku kohta nimetust *чудин*. Oma kirjutises on Trefurt muide õigesti osutanud, et vadjalased on iseseisev soome-ugri rahvas ning neil on iseseisev keel, mis on lähedane soome keelele, nõnda et soomlane võivat vadjalasest ja vadjalane soomlasest aru saada. Ta konstateerib ühtlasi sedagi, et ka eesti keelega on vadja keelel sarnasust. Vadja keele iseloomustamiseks on Trefurt lasknud ühel vadja tüdrukul, kes oskas ka vene ja saksa keelt ning kes oli talle üldiseks keelejuhiks, ette ütelda rahvalaulu, mille laulu ütleja on ise ühtlasi ka saksa keelde tõlkinud.⁴ Laul on järgmisel kujul trükitud:

*Awita minnu arma toita
Tschen saennad tschen toisell
Ku mihall tuhae toisae poika.
Ae boui milla wannopat,
Tschelli tschett tschen minna opaetap,
Ae boui milla then minnu okkoi opaetap,
Mae isson kui lindo puen pael,
Ja meolaen kui lammas, metsae kaent.*

Laulu saksakeelne tõlge on järgmine:

Helfet doch mir Armen,
Der eine mit Worten, der andere mit Zureden,
Alsdenn, wenn ich auf eine fremde Stelle komme.
Ich habe weiter keine Aeltern mehr,
Ich habe sonst keine irgend mehr,
Die mich armen Tropf lehren und unterweisen könnten.
Ich sitze verlassen, gleich einem Vogel auf dem Baume,
Und so verloren, wie ein Schaf im Walde.

Et Trefurt ei ole enese sõnade järgi osanud ühtki läänemere keelt, on laul väga vigaselt kirja pandud. On võimalik, et algsesse kirja-panekusse on hiljemini tulnud uusi vigu kas ümberkirjutamisel või reisil tehtud märkuste hilisemal dešifreerimisel. Kahjuks pole meil kasutada laulu algupärast käsikirja ega või siis sellepärast kindlaks teha, missugused arvatavad trükivead on laduja omaltki poolt juurde teinud. Pole kerge laulu ehtsat vadja sisu taibata. Mõnel määral aitab sisust aru saada saksakeelne tõlge, mis siiski pole täiesti adekvaatne. Et laul on väga vigases vadja keeles kirja pandud, seda on nenditud varsti pärast Trefurti kirjutise ilmumist.

Juba tuntud literaat ning mitmekülgne uurija Hupel on oma kirjutiste kogus „Nordische Miscellaneen“⁵ konstateerinud, et Trefurti poolt keelenäitena toodud laul on keeluliselt puudulikult kirja pandud ning et selles on liiatigi ohtrasti trükivigu. Hupeli arvates olid eest-

⁴ Fr. K. Gadebusch, Versuche in der livländischen Geschichtskunde und Rechtsgelehrsamkeit I 5, lk. 12. Toodud laulus on pikk f asendatud s-ga.

⁵ Achtes Stück, Riga 1784.

laste esiisad need tšuudid, keda vene kroonikad sageli mainivad. Hupel kirjutas sellepärast terava kriitika Trefurti vastu, kes pidas samaks vadja rahvaks kroonikate tšuude ja XVIII sajandi tšuude. Oma kriitikas analüüsib Hupel ka vadja rahvalaulu, mille oli Trefurt toonud. Hupeli arvates on rahvalaul üldse ebaõnnestunud keelenäide, sest eestlastel ja soomlastel esinevat lauludes selliseid väljendeid, millel polevat mingisugust mõtet, sõnadele lisatavat ebatavalisi lõppsilpe ja venitatavat sõnu. Kes ei valdavat hästi eesti keelt, saavat harva aru eesti rahvalaulust. Vaevalt suutvat keegi eesti rahvalaulu õigesti kirja panna. Pealegi olevat eesti ja soome keeles häälikuid, mida olemasolevate kirjatahtedega üldse ei saavat paberile märkida. Et Trefurt pole osanud ei eesti ega soome keelt ega ole ka varemini vadja keelt kuulnud, siis arvab Hupel, et mõnigi sõna on valesti kuulnud ja vääralt kirja pandud. Hupel ei ole muudelgi juhtumitel eesti rahvalaulude olemusest õigesti aru saanud. Ta eksib siingi, arvates, nagu oleks läänemereelaste rahvalauludes mõttetuid väljendeid. Hupel on aga õigesti ära näinud, et Trefurti kirjapanekuis on vigu. Ta püüab esitada otsese tekstikriitika, analüüsides laulu värssvärsilt.⁶ Hupel seletab õigesti ära mitmedki Trefurti vead. Nõnda osutab ta, et *Toisäe poika* peaks olema *toise paika*, et teises värsis sõna *toisel* on valesti tõlgitud sõnaga *Zureden* jne. Mitmed raske- mad seigad on aga Hupelil jäänud selgitamata. Ta arvab näiteks, et kaheks poolitatud sõna *arma toita* (s. o. *armatoita*) teine osa oleks eesti sõna *toita* vaste. Õigesti osutab ta aga, et sõnad *mihall tuhae*, *meolaen* jne. on niivõrd valesti trükitud, et neist pole võimalik aru saada. Hupel väidab, et laul koosnevat suuremalt osalt eestikeelseist sõnadest. Sellest võivat järeldada, et tšuudide keel on eesti keelega lähedalt sugulane. Järelikult olevat tšuudid ja eestlased vennad, kellel olevat olnud ühesugune keel, mis praegu küll olevat hargnenud eri murreteks. Keeleandmete põhjal olevat võimalik uskuda, et tšuudid kuuluvad suurde „soome” rahvaste perre. Kaugemale Hupel ei osanud minna, sest tema ajal oli soome-ugri keelte võrdlev uurimine alles hakanud tegema esimesi argu samme. Ungarlase J. Sajnovicsi sulest ilmunud „Demonstratio”⁷, milles püüti teaduslikult põhjendada eri soome-ugri keelte sugulust, polnud kaugele Põltsamaale Hupelini küündinud. Teksti analüüsides on Hupelil olnud abiks üksnes praktilised teadmised eesti keele alalt. Sellepärast on talle jäänud selgusetuks kõik see, mida ta pole saanud selgitada käegakatsutavate eesti keele näidete varal.

Umbes 50 aastat hiljem avaldas noor soome üliõpilane C. A. Gottlund, kellel oli suur uurijavaimustus soome-ugri keelte ja rahvaluule vastu, tähelepanndava koguteose „Otava”.⁸ Selle koguteose teises

⁶ Nordische Miscellaneen IX—X, lk. 331 jj-d.

⁷ J. Sajnovics, Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Tyrnaviae 1770; Acta Linguistica III, Budapest 1953, lk. 459 jj-d.

⁸ C. A. Gottlund, Otava eli suomalaisia huwituksia II 4, Tukholmi 1832, lk. 206 jj-d.

köites on muide kirjutis „Tõlge vadjalaste ehk tšuudide keelest” („Keännös Watjalaisten taki Tschuudilaisten kielestä”). On toodud Trefurti poolt kirjapandud vadja rahvalaul mõnede paranduste ja soomekeelse tõlkega. Gottlundi arvates peaks laulu õige kuju olema selline:

*Awita minnu armatoita,
Tschen saennad, tschen toisell!
Ku mihall tulae toisae poika,
Ae boui milla wannopat;
Tschet tschen minna opaetap,
Ae boui milla then minnu okkoi opaetap,
Mae isson kui lindo puen pael,
Ja me olaen kui lammas metsae kaent.*

Originaalse vadja teksti ees olev soomekeelne tõlge on järgmine:

Auta minua armatointa,
Toinen sanall', toinen toimell'
Kuin minä tulen toiseen paikkaan,
Eip' ou mulla vanhempia.
Toiset toisin minua opettaapi,
Ei' ou mulla kekä minua oikeen opettaapi,
Mie istun kuin lintu puijen peällä,
Ja mie olen kuin lammas metsään keäntyn't.

Gottlund on õigesti näidanud, et *arma* ja *toita* moodustavad ühe sõna *armatoita* ja et *meolaen* on tegelikult kaks sõna *me* ja *olaen*. Samuti on ta teinud õige paranduse kolmandasse värssi, kus sõna *tuhae* asemele on esitatud sõna *tulae*. Laulu soomekeelses tõlkes on aga küllalt ebatäpsusi, mis kõneleb sellest, et Gottlund pole laulu kogu sisust siiski õigesti aru saanud. Laulu kirjapaneku kohana on Gottlund maininud Baabina küla: „Laulettu yheltä Tschuudin tytöltä Babinan kylästä, Kattilan pitäjässä, Peipuksen rannalla, Inkerin moassa”. Selle maateaduslikult fantastilise märkuse järgi on hilisemad autorid mitmeti korranud, nagu oleks kõnesolev rahvalaul kirja pandud Baabina külast, vadja keeli Jarvi ehk Jarvigoiššülä. Trefurt kirjutab oma ülevaates üksnes „tšuudi tütarlapsest”, ilma et tolle elukohta oleks lähemalt märgitud. On vaid kindel, et laul on kirja pandud Kattila ala vadjalastelt, sest Trefurt ütleb ise, et ta on vadjalasi tundma õppinud Kattila kihelkonnas (im kattilaschen Kirchspiele), kus ta on lühemat aega peatunud.

A. Ahlqvist on oma vadja keeleõpetuses „Wotisk grammatik”⁹ õigesti hinnanud Gottlundi parandusi ja tõlgenduse katseid. Omalt poolt ei ole aga Ahlqvist laulu kommenteerimiseks midagi uut lisanud.

Gottlundi kaudu on kõnesolev vadja laul saanud populaarseks, sest „Otava” oli õige levinud kirjanduslik koguteos. Gottlundi „Ota-

⁹ Acta Societatis Scientiarum Fennicae V 1, Helsingforsiae 1856, lk. 11.

vast" on V. Salminengi võtnud selle laulu soome runokokku „Suomen kansan vanhat runot" IV 3¹⁰. Mainitud teoses avaldatud vadja laulud on ilmunud ka äratrükina „Vatjalaiset runot". Gottlundi redaktsioon esineb ka V. Salmineni uurimuses „Tutkimus vatjalais-ten runojen alkuperästä" ¹¹. Laulule vadja teiseid Salminen ei tunne. Teiseid pole ka hiljemini kirja pandud. Vadja laulude kohta olevas eriuurimuses on Salminen käsitlusel olevale laulule lisanud lühikese kommentaari: „Võib kergesti nentida, et Trefurti värsid on vadja pulmalaulust, ent nad ei moodusta mingisugust ter-viklikku pulmalaulu. Kolmes viimases värsis on isegi värsimoot segi, nõnda et kuuenda värsi sõnade „*Ae bou milla*" järel on olnud midagi muud jätkuks või pigemini, kuna Trefurtil on olnud raske paberile panna laulu, millest ta ei saanud midagi aru, on tüdruk korranud seda, mida ta oli juba öelnud värssides 4—5 ning teinud seda proosa-kõnes seletades. On olemas muidugi ka see võimalus, et tüdruk ise ei osanud korralikult laulu sõnu."

Ei ole seega Salminengi, vadja laulude parim tundja, täiel mää-ral jagu saanud laulu tekstist ning on teinud isegi ebaõigeid põhilisi järeldusi.

On säilinud eesti rahvalaulude koguja ja publitseerija H. Neusi väärtuslik vihik „Volklied der Ehsten gesammelt in den Jahren von 1818 bis 1863, 1. Heft" ¹². Selles kogus tuuakse vana eesti rahva-
laul „Minna üksi kui se tedre". Sellele eesti rahvalaulule on lisatud lühike seletus, kus temaga muide võrreldakse Trefurti avaldatud vadja rahvalaulu. Viimane on Neusi poolt vigadeta maha kirjutatud. Saksakeelses tõlkes on esimesele värsile lisatud arvatav parandus-
katse: Helfet doch mir Armen (? mich ernähren). Seega on Neuski arvanud, et valesti poolitatud sõna *armatoita* teine osa *toita* vastab eesti sõnale *toita*.

Olgu veel mainitud, et allakirjutanu on Trefurti originaali järgi avaldanud laulu oma kirjutises „Two Old Vocabularies of the Votic Language", ilma et oleks toodud tekstikriitikat.¹³

Nagu juba senine kriitika on õigesti rõhutanud, on laul väga vigaselt kirja pandud. Teksti analüüs on aga raske selle tõttu, et pole teada ühtki laulu teisendit. Ainsad vadja rahvalaulude värsid, mis mõnel määral tuletavad meelde kõnesolevat laulu, on ühes A. Ahlqvisti poolt kirjapandud rahvalaulus:

Awittakâ armassani
Cen sõnala, çen sõwala,
*Kumba wassela wanala.*¹⁴

¹⁰ Helsinki 1928.

¹¹ Helsinki 1929, lk. 5 jj-d.

¹² Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond ELG F 232 f I, lk. 68 jj. Vt. ka Eesti Kirjandus 1930, lk. 331, kus mainitakse H. Neusi asjaomast vihikut.

¹³ Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1935, Tartu 1936, lk. 14.

¹⁴ A. Ahlqvist, Wotisk grammatik, lk. 93, nr. 4. Vt. ka V. Salminen, Vatjalaiset runot, lk. 679, 701 ja 721.

Avitage minu armast,
kes sõnaga, kes rõivaga,
kes vasega vanaga.

Käesolevas kirjutises tahetakse Trefurti poolt kirjapandud vadja rahvalaulu omaltki poolt lähemalt analüüsida. On ju see laul vanim märkus vadja rahvaloomingust ning üldse vanim vadjakeelne tekst, mida seni tunneme ja millel on vadja keele uurimise seisukohalt vägagi suur tähtsus.

Laulu sõna-sõnalt analüüsides saab järgmise ülevaate. Esimeses värsis *Awita minnu arma toita* peavad viimased sõnad ühte kuuluma, nagu seda on osutanud juba Gottlund. Oodatav õige sõna on *armatoita* 'armetut'. Nõnda siis on see esimene värss Kattila vadjalaste praeguse hääldamise järgi:

avita minū armatoita
aita mind armetut.

Vadja keele praegune hääldamine ja see hääldususus, mis oli Trefurti ajal, umbes 170 aastat tagasi, ei või olla põhiliselt väga erinevad. Seda osutavad muide Ahlqvisti saja aasta eest tehtud kirjanekud, mille keel ühtib tänapäeva vadja keelega. Ahlqvisti vanemad keelejuhid olid Trefurti ajal juba sündinud. Mõni neist võis olla isegi suur poiss või tüdruk, nagu muide kuulus rahvalaulik Anna Ivanovna, kellelt Ahlqvist on kirja pannud rohkesti keelenäiteid. Seega on kõigiti tõenäoline, et XVIII sajandi teise poolegi ja praeguste viimaste vadja keelt kõnelevate vanakeste hääldus on olnud sarnane. Esimeses värsis on keeleliselt tähelepandav sõna *armatoita*. Tänapäevases vadja keeles esineb *armatōta*.¹⁵ On võimalik, et diftongi säilimine sõnas *armatoita* kajastab vanemat keeleuusust, mis meie päevil on kadunud. Kuid on võimalik oletada sedagi, et on tegemist isuri keele mõjuga. Vadja keeles on niihästi sõnavaras kui ka kohati foneetikas ja morfoloogias isuri keele ilmseid jälgi. Isikuti on isuri (või ka soome murrete) mõju seda suurem. Diftongilised karitiivsed adjektiivid on tüüpiliselt omased just isuri murretele,¹⁶ kus esineb näiteks *onnēdoin*, partitiiv *onnēdoinv* 'õnnetu', *emādōin* 'ematu' jne. Trefurti kirjapandud pulmalaulu keeles on veel mõni muugi erijoon, mis viitab isuri keele mõjule. Üldiselt on vadja keeles sihitav *minū*, ent mõnes Kattila-lähedases külas (Mati, Kõrvõttula, Jarvi) võib olla ka *miñnu* lühialgulise geminaadiga üksiku *n*-i asemel, mis on taas isuri keele mõjul tekkinud foneetiline muutus. Seega pole võimatu, et esimese värssi teine sõna, mille Trefurt on kirja pannud kujul *minnu*, on hääldatudki geminaadiga. Et aga ka üksikkonsonant võib Trefurti kirjaviisis olla märgitud

¹⁵ L. Kettunen, *Vatjan kielen äännehistoria*, Helsinki 1930², lk. 161.

¹⁶ V. Porkka, *Ueber ingrischen Dialekt, mit Berücksichtigung der übrigen finnisch-ingermanländischen Dialekte*, Helsingfors 1885, lk. 122.

kahe tähega (*wannopat*), ei saa absoluutse kindlusega ütelda, misugune hääldus peitub kirjapildis *minnu* taga.

Teisel värsil *Tschen saennad tschen toisell* on teises sõnas kas kirjutus- või trükiviga. Sõna *saennad* asemel peaks olema *saennal* 'sõnaga, sõnal'. Seega kõlab see värs järgmiselt:

tšen senā, tšen teizeē
kes sõnaga, kes teisega.

Vadja keskvokaali *ē*, mis oma moodsustamisviisilt on sarnane eesti *õ*-ga, on Trefurt edasi andnud kirjamärkidega *o*, *ae* ja *e*.

Kolmandal värsil *Ku mihall tuhae toisae poika* on mitu kirjutus- ja trükiviga. Sõna *tuhae* asemel peaks olema Trefurti õigekirjutuse järgi *tulaen*, s. o. *tulæn* 'tulen'. Sõna *poika* asemel peaks olema *paika*, nagu seda on osutanud varasemadki kommenteerijad. Käesoleva värsi teine sõna *mihall* on sedavõrd arusaadamatult kirja pandud, et tema tõeline vaste ei ole otseselt läbinähtav. Arvesse võttes saksakeelset tõlget võib arvata, et tegemist on sõnaga *miä* 'mina', ent kirjapilt on kõige lähemal sõnale *mehelē* 'mehele', mis ka sisuliselt on täiesti võimalik. Sõna lõpus olev teine *l* näib olevat trükiviga, mis on tekkinud sel teel, et käsikirjas olnud *e* on loetud *l*-ks.

Kolmanda värsi rekonstrueeritud kuju oleks seega:

ku mehelē tulæn teise paikkā
kui mehele tulen teise paika.

Neljas värs *Ae boui milla wannopat* on kirja pandud võrdlemisi täpse häälikulise vastavusega. Raskusi on kirjutajale toonud üksnes *ē*-hääliku märkimine. Pikk *ē* on nimelt tähistatud kirja- tähtedega *oui*. Neljas värs kõlab seega:

e bē milla vanepāt
ei ole mul vanemat.

Viies värs *Tschelli tschett tschen minna opaetap* on kogu laulus kõige segasem. Kõigepealt võib nentida kahe kirjutusvea või trükivea olemasolu. *Tschelli* ja *minna* on ootuspäraste **Tschelle* 'kellele' ja **minnu* (akusatiiv) või **minua* (partitiiv) 'mind' asemel. Muidu on värs häälikuliselt küllaltki täpselt edasi antud. Mis aga teeb värsi segaseks, on esimese sõna erisugune kordamine. Laulik on nähtavasti värsi algust või kogu värssi üleskirjutajale mitmel korral ette ütelnud. Seda tööka on nentinud juba V. Salminen. Värssi korrates on laulik kõigepealt tarvitanud allatiivi *Tschelli* = *tšellē* 'kellele'. Et aga allatiiv ei ole sobinud selle sisuga, mida Trefurt on lõplikult kirja pannud, siis näib, et laulik oli vahepeal oma mõttekäiku muutnud ja korrates kavatsenud värssi teisiti ütelda. *Tschett* = *tšed* 'kes' on mitmus sõnast *tšen* 'kes'. Et aga eelmises värsis on ainsuses sõna *vanepāt* 'vanemat', mis regeerib

pronoomenit, on laulik lõplikult värssi öeldes tarvitanud ainsust *tschen* = *tšen*. Käesolev värss oleks seega:

tšen minū (~ *miñnū*, *minua*) *epeṭab*
kes mind õpetab.

Allatiiv *Tschelli* nõuab infinitiivi, kui temaga väljendatakse vajadust, sundust: *tšellē mennā* 'kes peab minema'. Kui allatiiv *tšellē* oleks jäänud viienda värsi algusse, oleks see värss kõlanud vist järgmiselt *tšellē minua epeṭtā* 'kes peab mind õpetama'. Vadja murrakuis, mis on Kattila ümbruses ja millega Trefurt on kokku puutunud, on asesõna *miä* 'mina' ainsuse partitiiv harilikult *minua*, kuid sellega kõrvuti võib esineda ka *minū* või *miñnū*.

Kuuendas värsis *Ae boui milla then minnu okkoi opaetap* on *then* kirjutus- või trükiviga õige *tschen* 'kes' asemel. Sõna *okkoi* on kogu laulus kõige tumedam. See võib olla sõna *eikea* 'õige' instruktiiiv *eikei* 'õigesti'. Sisult sobib selline tõlgendus igati hästi. Pole aga siiski võimatu, et küsimuses on isuripärane deminutiivvorm *oikkoi* sõnast *oikka* 'õrn, sale'. Saksakeelne tõlge on selle ja eelmise värsi suhtes õigegi ebatäpne, mis ei aita aimata originaali õiget sisu. Muude sõnade suhtes võib konstateerida, et seda värssi on häälikuliselt kõllaltki hästi tabatud. Algselt võis siis värss kuuluda järgmiselt:

e_bē mīlla, tšen minū (~ *miñnū*) *eikei* (ʔ*oikkoi*) *epeṭab*
ei ole mul, kes mind õigesti (õrnukest) õpetab.

Seitsmes värss *Mae isson kui lindo puen pael* kõlab tänapäeva vadja häälduse kohaselt:

miä isun kui lintu pūn pāl
ma istun kui lind puu otsas.

Sõnas *puen* on alles vana genitiivi lõpp *-n*, mis tänapäeva vadja keeles on säilinud üksnes harval juhtumil.¹⁷ Sõnas esinev *-e-* on kas kirjutusviga või autori õigekirjutuslik võte, kui arvata, et küsimuses on ainsuse genitiiv *pūn*. Gottlund on oletanud, et tegemist on mitmuse genitiiviga. Kattila ümbruskonna tänapäeva murrakuis on mitmuse genitiiv sellest sõnast *pud'd'ē* ehk *pud'jē*. On siiski usutavam, et tegemist on ainsuse genitiiviga. Genitiivilõpu *-n* säilimine käesoleval puhul ei ole üldse ootuspärane vadja keele seisukohalt. Siingi peab taas nägema isuripärast (või soomepärasest?) joont, mis on esinenud lauliku keeles.

Viimases värsis *Ja meolaen kui lammas metsae kaent* on Trefurt teises sõnas kirjutanud ühte kaks iseseisvat sõna, kui küsimuses pole trükiviga. Vadja keeles on *miä e_æn* 'ma olen', mis Trefurti kirjaviisis võinuks olla **me olaen*. Muidu on seda värssi häälikuliselt hästi tabatud. Arusaamatum on aga laulu viimane, peaaegu mõistatuslik sõna *kaent*, mida senine tekstikriitika on tõlgitsenud

¹⁷ L. Kettunen, *Vatjan kielen äännehistoria*?, lk. 101.

mitmel viisil. Saksakeelses tõlkes esineb selle sõna vastena *verloren*. Kattila murrakus on vastav partitsiip *kaonnu* 'kadunud', mis on häälduslikult siiski sedavõrd erinev Trefurtil esinevast kirjapildist *kaent*, et vaevalt on usutav häälduse ja kirjapildi otsene ühtekuuluvus. Siingi peab arvama, et tegemist on isuripärase partitsiibiga *kaont*. Isuri keelele on just omane *nt-* (*~nd-*) tunnuslik partitsiip: *läänt* 'kõnelnud', *kirjuttant* 'kirjutanud' jne.¹⁸, mis on isikuti tunginud vadja keelde. Seda on hiljemini Kattila kandi vadja murrakuist kirja pandud. E. Lönnroti kirjapanekuis 1844. aastast esineb näiteks *Eip antant ane magata* 'ei lasknud hanel magada'.¹⁹

Viimase värsi rekonstruktsioon on seega järgmine:

ja miä eļen kui lammaz mettsä kaond
ja ma olen kui lammaš metsa kadunud.

Trefurtil poolt kirjapandud vadja rahvalaul on tõenäoliselt kõlanud siis selliselt:

avita minū (~miññū) armatoita,

tšen senaā, tšen teizeā,

ku mehelē tulen teise paikka.

e bē mīlā vanepāt,

tšen minū (~miññū, minua) epeṭav,

e bē mīlā, tšen minū (~miññū) eikei (?oikkoi) epeṭav.

miä isun kui lintu pūn pāl,

ja miä eļen kui lammaz mettsä kaond.

Aita mind armetut,

kes sõnaga, kes teisega,

kui ma tulen mehele teise paika.

Ei ole mul vanemat,

kes mind õpetab,

ei ole mul, kes mind õigesti (?õrnukest) õpetab.

Ma istun kui lind puu otsas,

ja ma olen kui lammaš metsa kadunud.

V. Salminen on oma kommentearinguis õigesti ütelnud, et laulu värsimõõt on mitmes kohas regivärsi seisukohalt täiesti vigane. On ilmne, et vadja tütarlaps, kellelt Trefurt sai teksti, ei ole laulu ette laulnud, vaid on seda dikteerides ette ütelnud ning usutavasti eri kohti korduvalt ütelnud, et kirjutaja oskaks võhivõõrast keelt paberile panna. Sellise etteütlemise juures on laulu luulekeel võinud õige tugevasti kannatada. See laulukatkend erineb kogu oma olemuselt muist vadja pulmalauludest, mida kaasitajad laulsid. Laulu on pidanud esitama kas mõrsja või noorik ise. Mõrsja või noorik

¹⁸ V. J. Junus, Ižoran keelen grammatikka, Moskova—Leningrad 1936, lk. 124.

¹⁹ Suomen kansan vanhat runot IV, lk. 699, nr. 4619, värss 53.

harilikult *ittši äneltä*, s. o. loetles itkusid.²⁰ Trefurti poolt kirjapan-
dud laul ongi pigemini pulmaitk kui pulmalaul. Itkudel on aga
hoopis teine värsimõõt kui regivärsi tüüpi olevail pulmalauludel.
Ühtlasi on itku sõnastus tunduvalt vabam kui laulu oma.

Nagu teksti analüüsides on korduvalt mainitud, leidub laulus
mitmeid isuripärasusi (vähem usutatavalt soomepärasusi). See seik
pole täiesti juhuslik. Isurite ja vadjalaste vahel on olnud väga tihe-
daid keelelisi ja rahvalaulusidemeid, mis tuleb õige mitmete vadja
rahvalaulikute loomingus väga ilmekalt esile.

1947. aasta suvel pani allakirjutanu Jõepära külast päritolevalt
vadja rahvalaulikult Matjo Gerassimovalt kirja hulga laule ja
kirjeldusi selle kohta, missugustes olukordades vadja rahvalaule
esitati. Laulik jutustas, kuidas vadjalased laulsid omi laule isuritele
ja isurid vadjalastele. Vadja ja isuri laule peeti ühiseks varaks,
mida kummalgi poolel esitati oma keeles. Kui näiteks vadjalased
kuulsid isuritelt uue laulu, õppisid nad selle ära, ent korrates laul-
sid nad seda vadja keeli nõnda hästi kui said. Samuti toimisid isu-
rid kuulnud vadja lauludega. Vadja pulmakaasikud olid käinud laul-
mas isuritel (ja soomlastelgi) ja vahel isurid ka vadjalastel. Pul-
mades oli olnud selliseidki juhtumeid, kus teine kaasik laulis teises
keeles. Et vadja ja isuri keel on vägagi lähedased, saadi üksteisest
küllaltki hästi aru. Matjo Gerassimoval oli eri lauludes mõnel
määral erinev keeletarvitus selle järgi, kust laul oli õpitud. Kui laul
oli vana traditsiooniline vadja rahvalaul, oli selle sõnastus täiesti
korrektses vadja keeles. Kui aga laul oli kunagi isuritelt üle võetud,
esines selles isuri sõnu ja ka morfoloogilisi ning foneetilisi isuri-
pärasusi. Neis isuri rahvalauludes, mis on saadud vadjalastelt, on
taas vadjapärasusi.

Et Trefurti poolt kirja pandud vadja rahvalaulus või itkus on
isuripärasusi, võib olla tingitud kahest põhjusest. On olnud külasid,
kus isurid ja vadjalased elasid segi ja kus on esile tulnud vastas-
tikune keeleline mõju. Trefurti keelejuht on võinud pärit olla ühest
niisugusest külast. Ent pole võimatu seegi, et kõnesoleva laulu isuri-
pärasused on põhjustanud laulu või itku põlvnemine mõne isuri
lauliku repertuaarist.

²⁰ Vt. V. Alava, *Vatjalaisia häätapoja, häälauluja ja -itkuja*. Vähäisiä
kirjelmia XLII, Helsinki 1908.

ОБ ОДНОЙ ДРЕВНЕЙ ВОДСКОЙ НАРОДНОЙ ПЕСНЕ

Проф., докт. филол. наук П. Аристе

Кафедра финно-угорских языков

Резюме

Последние старики и старушки, говорящие по-водски, славятся своими народными песнями, которые сходны с древними рунами финнов, карелов, ижорцев и эстонцев. Из уст води записаны сотни лирических и эпических песен. Эти песни лишь частично опубликованы в разных изданиях, которые цитируются в настоящей статье. Первый пример водского языка, изданный Ф. Л. Трефуртом в 1783 году, также представляет собой народную песню. Так как Трефурт совершенно не владел водским языком, то в его записи много ошибок и опечаток. Немецкий перевод песни неточен. Поэтому некоторые слова песни не ясны, и потребовались комментарии для точной дешифровки текста. Первые комментарии изданы ещё в 1784 году. Позднее сама песня с разными комментариями переиздавалась неоднократно. Однако до сих пор не было окончательной дешифровки всех слов песни.

В настоящей статье автор анализирует все строки песни и на основании данных живого водского языка реконструирует её вероятный первоначальный текст.

Анализ текста показывает, что песня была не спета, но продиктована, причем сказительница повторяла некоторые строки с вариантами.

По своему содержанию песня, записанная Трефуртом, является свадебным причитанием невесты. В языке данного причитания имеются некоторые особенности морфологии ижорского языка. Водский и ижорский языки очень близки друг другу. Поэтому водские народные песни пелись ижорцами и наоборот. В водских песнях, которые перешли от ижорцев, нередко встречаются некоторые ижорские слова и формы. Нужно учесть и тот факт, что в некоторых местах водь и ижора жили вперемешку и поэтому могли повлиять на языковые традиции друг друга.